

vergentne nizove u nesastavljivim svetovima, odabirajući u beskonačnosti mogućih svetova, Bog zadržava jedan, s obzirom na svoju slobodu. Najbolji svet je jedinstven i relativan, ali isto tako i dvoslojan.

U gornjem sloju imamo duše, sve među sobom različite; svaka svet izražava na sebi svojstven način i iz svog ugla usled različitih vektoru unutrašnje zakrivenosti; bez dejstva jednih na druge, one sve izvlače iz sopstvenih dubina sačinjenih od beskonačnosti opažaja od kojih tek jedan deo prelazi prag svesti; ovo je plan monada kao skupa prvobitnih sila. Treba videti tu brižljivost sa kojom Delez opisuje ovaj svet intime, sa svojom unutrašnjosti, ukrasima i tapiserijama; treba pratiti analizu percepcije, ometenu prašinom mikro-percepcije, sve do trenutka kada se nametne moralni odbitak tela. Prisiljen na pravilo konvergencije nizova, ova ravan nije u tome manja od beskonačne, raznolika je, blistava, sve do beskrajna sačinjena na nabora. U donjem sloju imamo materiju, organsku i neorgansku, potčinjenu derivacionim silama, elastičnim i plastičnim, koje joj daju krivolinijsko kretanje; uredena je zakonom mehanizma, a pokret se u njoj prenosi sa dela na deo do beskonačnosti u svim pravcima; to je ravan sačinjena od masa i skupova u kojima nominalni vektori težine definišu ravnotežni položaj tela; tada moramo da govorimo o posebnostima ekstremuma koje upućuje na glavne koordinate. Ova površina nije manje originalna od prethodne jer smo uhvaćeni u neprekidnom proticanju, a prevoji materije su isto takvi pokretači ili mašine mašina. Svet ispunjenosti.

Opis uredenosti koje karakterišu svaki od ova dva sloja ima veliku važnost zato što nam omogućava da napravimo realnu distinkciju, ali ona ostaje nedovoljna jer zasenjuje ono što dozvoljava njen poredenje, odnosno nerazdvojivost jednog od drugog. Stoga između prevoja duše i nabora materije moramo da umeđemo boru sveta. Treba dakle praviti distinkciju između krive linije sa beskonačnom zakrivenošću, sačinjenu od namreškanih prevoja-mostova, koja definiše svet kao čistu virtualnost, monadu u čijoj se unutrašnjosti svet ostvaruje, i materiju u kojoj se ona realizuje. Uvek se u odnosu na ovu trećinu koja sačinjava svet definišu trenutno i stvarno, duša i telo, i priroda njihovog odnosa. Ovim kategorijama virtualnog, aktuelnog i realnog, moramo medutim dodati kategoriju mogućeg pošto svet postoji upravo u tom obliku u božjoj razboritosti pre nego što ne napravi izbor. »Svet je virtualnost koja se ostvaruje kroz monede ili duše, ali takođe mogućnost koja mora da se ostvari kroz materiju« (14). Praćena mogućim, lajbnicovska blizina virtualnom otkriva se kao

naročito složena. To je složenost kojoj preti prilična opasnost od pretvaranja u pravi problem ako se prisjetimo da koncepcija objektila očrtava skicu razmišljanja o tehnicu, i ako podemo od toga da će ona moći da se razvije tek počev od problematičke virtuelnog. U ovu se tački nameće sukob Lajbnica i Bergsona. Bilo kako bilo, moramo reći da je prevoj ono što se nalazi na svakom sloju i tako omogućava njihovo stupanje u međusobne veze. Ili pak, da bi se prihvatio vokabular iz Diferencije i repeticije, prevoj je diferencijant diferencije koji trenutno stavlja u međusobni odnos ono što diferencira.

Snaga pojma prevoja jeste u istovremenom određivanju realne distinkcije i nerazdvojivosti. Između duše i tela ne postoji samo konvergencija ili univerzalna harmonija, već takođe skup ovih fenomena koincidencije odozgo nadole. Odatle proističe to da se ne može reći gde počinje razumljivost a presteje čulnost i to da što se toga tiče nema kontradikcije između principa neprimetljivosti i principa kontinuiteta. To je izvanredno važna tačka čiji *vinculum substantialia* može da nas navede na razmišljanje. Ostaćemo principijelno pri sledećim gledištima: 1. *viculum* čini temelj teorije o dvostrukoj pripadnosti kod koje jedno telo pripada jednog duši, a duše pripadaju tome telu; 2. on telu daje jedinstvenost, tako da na taj način kroz protok materije ostaje nešto, neizmenjeno; 3. postoji jedna ne-kontinuirajuća primarna veza između konstante i promenljivih: relacija se nalazi izvan promenljivih i čini privid konstante (15); 4. on definije međuzonu. Prevoj je spoljašnjost; on je ona neograničena pokretna linija, čista viruelnost koja, usled torsije, učestvuje u gradenju različitih oblasti, od kojih svaka ima svoje sopstveno ustrojstvo (duša i telo, čitljivo i vidljivo, čak i oblik izraza i oblik sadržaja). Sa ovakvim pojmom prevoja, pronalažimo duboku intuiciju delezovske filozofije: otkloniti virtualnosti, opisati raspodelu i uređenost, uočiti napravline i povući dijagonalu koja je moć invencije, iskustvo budućeg kao vremena za razmišljanje.

Lajbnicovski svet je dvoslojan sa opadanjem odozgo nadole. Može se, međutim, lako zamisliti svet koji je još složeniji, svet koji je sačinjen od beskonačno slojeva, od kojih svaki ima vlastitu uredenosť: svet u kojem povrsine klize jedna po drugoj, u stalnom preraspodeljivanju po nivoima zdanja tako da je susret nemoguć; takav jedan svet kod kojeg bi pripadnosti i opadanja bili mnogostruki zato što bi tačke spajanja bile uvek vektori vektora; svet u kojem bi vektori bili podignuti na nivou sile n. Ne bi to bila jednostavna dva labyrintha, slobode i trajanja, o kojem je Lajbnic pričao, već pre raslistani labyrin. Slojevi nespojivog. Živeti u takvom svetu znači: razviti umetnost ralikovanja.

□ □ □

8. Za kritiku analogije u njenom odnosu prema logici identiteta, upor. Diferenciju i repeticiju, str. 45–52
9. Prevoj, str. 26
10. Prevoj, str. 48
11. Prevoj, str. 39
12. Razgovori o metafizici, str. 30
13. Prevoj, str. 91
- Najbolje je samo jedna konsekvencija. I čak i kao konsekvencija, ono direktno proistiće iz poraza Dobra [spasti] od Dobra sve što se spasti može...).
14. Prevoj, str. 140
15. Prevoj, str. 150

Brino Paradi je programski direktor na Internationalnom koledžu za filozofiju

delez i niče ili obratno mark delone

Niče je uveo nova stedstva filozofskog izražavanja. Delez je, objašnjavajući ih, nastavio ovo istraživanje.

Pri oda odapinje filozofa u čovečanstvo kao strelu; ne nisan, ali se nada da će se strela u nešto zabosti¹), piše Niče; a upravo je Delezova strela oštra fijukala tokom skoro dvadeset godina, od 1960. i dela. »Niče, smisao i vrednost², pa do 1978. i predgovora »Apokalipsi« D. H. Lorensa (3). Cela jedna generacija će se prepoznati u dvostrukom životnom putu komentatora i mislioca, a takođe i u promeni stila: »Bliži se vreme u kojem više neće biti moguće pisati filozofsku knjigu kao što smo to oduvek radili: 'Ah! taj stari stil...' Niče je započeo istraživanje novih sredstava filozofskog izražavanja koje se danas nastavlja kroz obnavljanje nekih drugih umetnosti, na primer pozorišta i filma«. Delez je ove redove napisao na početku svoga dela »Razlika i ponavljanje« (1969), a ovaj »program« nije ni u čemu obezvreden poslednjim istraživanjima u oblasti filma. Koherenčija putanje se kod njega nikad ne povodi za dvojakim osjećanjem vernosti i obaveze koje komentator gaji u odnosu prema svom autoru; Delez je izvesno najpre komentarisao Niče – »Niče i filozofija« (1962) – a da nije zanemarivao izraženu didaktičku dimenziju objašnjavanja (»Niče«, 1965), ni diskusiju u vremenu u kojem se odvijala druga recepcija (u užem smislu) Ničeovog dela u Francuskoj (»Zaključci o volji za moći i vjećtom povratku«, in »Niče«, okrugli sto u Ruajmonu, 1964, objavljeno 1967; »Preokrenuti platonizam« in »Revue de Métaphysique et de Morale«, 1966; »Nomadska misao«, okrugli sto u Seriziju, 1972, ali njegova analiza je nerazlučiva od njegovih poduhvata kakvi su bili »Razlika i ponavljanje« (1968) i »Logika smisla« (1969) u kojima Delez razvija »program« koji njegov komentar obelodanjuje u Ničeovom delu, i tu pod rizikom da će biti jedan od onih »posthumnih ljudi« koji su lošije shvaćeni, ali više slušani od onih koji žive u svom vremenu (4); to je stoga što »veliki stil dolazi kao nastavak velike strasti«. On prezire dopadanje, zaboravlja da ubude. On nareduje. On hoće (5).

Gledajući iz više uglova, Delez je ipak »u svom vremenu«, makar to bilo samo iz onog hajdegerovskog interesovanja za Niče, interesovanja koje je gajila takođe sva francuska posleratna misao, vezujući tako tradiciju za savremenu recepciju samoga Niče (Ten) i koja nikada zapravo nije spoznala rešenje kontinuiteta: bilo da se misli na Andlera, i posebno Batajja; Fuko i Delez su pokrenuli veliki poduhvat prevodenja i izdavanja Ničeovog filozofskog dela u izdanju Galimara (ima li potrebe da naglasim da je to do danas u Francuskoj jedino »kritičko« izdanje jednog filozofa stranog jezičkog područja...). Ne treba u tome videti jedino povratak »sitničavog duha« ili mračnog dela »specijalista sa mozgom pijavice« koji su Ničeju potčinili filološku akribiju čiji je osvetoljubivi duh on toliko optuživao. Ne, čitati Ničeja je postalo zahtev za oslobođenjem i rasterećenjem od svih onih naslaga kojima su komentatori prekrili i izbrisali sam tekst.

osebno treba istaći to da je Delez zapazio opasnost koja je Niče pretila od jednostavnog priznavanja prava građanstva u istoriji filozofije bez vođenja računa o izvanrednoj razgranatosti koja potčinjava misao većnom vraćanju na filozofiju uopšte i, preko toga, nasamo delovanje razuma. Duh svojstven komentatoru koji ne opstaje kao takav u istoriji filozofije čini oslobođenje same oštice misli jednoga autora da bi produžila sve njegove konsekvence kroz samosvojan razvoj: eto zašto ne bismo umeli da čitamo Niče i filozofiju a da nismo najpre uobičili ovu prvu etapu kroz Razliku i ponavljanje i Logiku smisla.

Misao o većitem vraćanju je ne samo zahtev krajnjeg moralnog prevazilaženja (za Niče je ovo prevazilaženje eksplicitno estetičko pitanje) – hteti da svaki trenutak mog života bude proživljen na takav način da mogu da prihvati da ga ponovo proživim u istom obliku neograničeno

1. F. Niče, *Sopenhauev učitelj*, S 7

2. Upor. časopis *Arguments*, 1960.

3. Napisan u saradnji sa Fani Delez, ovaj predgovor će biti preštampan u *Cahier de l'Herne*, u broju posvećenom Ničeju

4. F. Niče, *Posthumni fragmenti*, tom XIV (predvod: Ž. K. Emery), svezka W II 6a, prelete 1888, Gallimard, 1977, str. 232.

5. Ibidem, str. 231

6. Niče, Okrugli sto u Ruajmonu, Ed. de Minuit, 1967, 284 str.

7. »Preokrenuti platonizam«, *Revue de Métaphysique et de Morale*, n° 4, 1966, 237 str.

mnogo puta —, nego i naročito težnja ka jednom radikalnom imānentizmu: biće je samo selektivno vraćanje sebi onoga što postoji, »ono je zakon sveta bez bivstovanja, bez jedinstvenosti, bez identiteta. Daleko od pretpostavljanja Jednog ili Istog, ono čini jedinu jedinicu umnoženog kao takvog, jedini identitet onoga što se razlikuje (...) ono eliminše »polu-volje« (...) Svuda se većno vraćanje stara o verodostojnosti: ne identifikovati isto, već autentifikovati volje, maske i uloge, oblike i moći«(6). Ova radikalna kritika modernog doba, »kao simulacija«(7) koja ide u paru sa kritikom subjekta (ja kao fikcija) mobilise, svakako, razmišljanje o smrti Boga, smisao istorije i mesta same kritičke instance; ako se nebo raskriče, jaka je težnja da se idoli zamene drugima, čak i onda kada im Niče predviđa »sumrak«: »Koliko je još novih bogova moguće!...« Ja sâm, ja u kome religiozni instinkt, što znači *tvorac bogova*, nekad hoće da oživi, sa kojom različitošću i raznolikošću se svaki put božansko otkrivalo u meni!«(8). Počev od raskida samskim vremenom, istorija može da bude shvaćena kao reaktivna dinamika koja se kao takva upinje da potisne celu tu mračnu stranu kojoj ipak duguje svoje skokove — setimo se one moćne ničeaanske slike u kojoj je čovek opisan kao spavač koji je, da i ne zna, vezan za tigrova leđa...

Eto zašto Delez traži, kroz jednu »drugačiju logiku«, logiku »dogadaja«, da radikalizuje ono što je kod Niče u opas-

nosti da upadne u nostalгију ili »proročansko«: »Mi ostali (...) pagani po veri (...) verujemo u Olimp — a ne u »raspetog« (...) Tu je suština uloga, baš kao što je Niče i predosetio u svojoj poslednjoj svesci: »Ima više dinamita između neba i zemlje nego što su ovi zarumenjeni idioci ikada mogli da pomisle...«(10). Ako se moderno doba želi definisati ne samo kao proces racionalizacije, već i kao dinamika sekularizacije, i ako, sa druge strane, prihvatom da budemo pažljivi prema svim regresivnim i recesivnim aspektima ove dinamike koja nije isključivo linearna. Deleزوvo iskušenje se čini poput najvećeg izazova filozofije koja se vraća protiv onoga predstavlja oružjem kritike za koje misli da ga je sama iskovala. Da jednostavno ocratimo ovaj izazov, ne bismo izbegli obmane koje su utočište tradicije, varku erudicije koja je samo sebi opsena, abiliju ili anomiju postmodernizma; odgovoriti na ovo implicira u isti mah kritiku sekularizacije koja se ne prepusa zavodenju političkom bludu, »nomadizmu misli«, i, istovremeno, razmišljanje o savremenoj kritici koja ne odustaje ni od nostalgijskog doba, ni od podmukle težnje za proročanskim: duh je bio najpre kamila, kako Niče kaže u svom *Zaratustru*, zatim je htio da bude lav da bi na kraju postao razigrano dete; međutim, sama ova poslednja metafora može da krije neku opasnu obmanu...

8 F. Niče, *Posthumni fragmenti*, op. cit. str. 271.
9 Ibid., str. 383 [reč je o posthumnim fragmentima pisanim od decembra 1888 do januara 1889].

S francuskog:
Milan Banjac

Mark Delone je istraživač na polju filozofije u C. N. R. S. Prevodilac i izdavač Ničevih »Sabranih dela« (izd. Galimar)

digresija počev od jednog lažnog portreta

pjer klosovski

Ono što Žil Delez (Gilles Deleuze) donosi i dovršava moglo je da se izvede u kontekstu poslednjih generacija samo uz instinktivnu upornost: u obrazovanje uvesti ono što se ne može predavati.

Utoliko pre što je današnja omladina zainteresovana za različite discipline koje nizu prosvećuju, naročito sociologiju i psihopatologiju sa njihovim umirujuće efikasnim metodama čiji je prvi rezultat dovodeće duha do stanja bliskog konformizmu.

Predavati ono što se ne može predavati: svakako je trebalo da Niče proživi i propati da jedna ovakva namera ne bi ostala isprazna i besmislena. Ali Niče koji će započeti bitku za osvajanje sličnog položaja učinio je to samo pošto je napustio obrazovanje. Delez je bez sumnje takođe potpomognut samim svojim naklonostima uz jedan drugi uzoran duh čija istraživanja su istakla oblasti zajedničke njegovim: to je Michel Fuko (Michel Foucault). Obojici je u svemu zajedničko: ukidanje principa identičnosti.

Dokaze da ovde nije reč o postavki već o činjeničnom stanju — poput geologije koja istražuje mineraloške posledice protekle kataklizme — još je moguće predavati.

Što se tiče posledica tog ukidanja principa identičnosti na svim nivoima znanja, i na svim nivoima samog postojanja koje je dotad opisivala filozofija, — i konačno u filozofskom obrazovanju tradicionalno zasnovanom na tom principu, Delez preuzima na sebe tu pustolovinu predavanja onog što je nemoguće predavati.

Otud pitanja: kako filozofija može da se obučava protiv filozofije? Da li je Niče poludeo od toga? Zar nemamo Marks-a i Trojda, Lakan-a (Lacan) i Levi-Strauss-a (Lévi-Strauss) da izbegnemo ovaj lažni problem?

Dakle, u domenima koje sada dele ekonomija, sociologija i psihiatrija, da pomene mo ovde samo »humanističke nauke«, ono što je nemoguće predavati ne postoji jer ove discipline predstavljaju toliko različitih pogleda na konkretno podatke počev od kojih danas sam princip realnosti izgleda potpuno »bnavljen«, njegovo obnavljanje dovršeno: zar nisu svi oni zasnovani na pojmu »infrastruktura«?

Šta je onda to što je nemoguće predavati kad neki nesumnjivo prepreden duh ipak pokušava da ga predaje?

Potreban je koliko hrabar toliko i maštovit genije Žila Deleza da bi napao taj institucionalni položaj nauke po kome ona ne može delovati ako ne postoji poslednji nivo istraživanja iz kojeg bi i samo znanje ponovo zapalo u haos: ko god savestima jedne generacije prenosi ne toliko novo objašnjenje koliko ponovno stvaranje zakona koji ureduju ljudske i van-ljudske pojave mora uvek da pazi da ne uzdrma i da ne prekine u kontinuitetu društvenih odnosa antropomofni pojam integritetu ličnosti...

Ako se i prizna da »humanističke« nauke od »Marksa i Trojda« nisu prestale da povećaju granice infrastrukture — zar je ipak moguće zamisliti da različite discipline nikad ne smatraju sebe čistim »substrukturalima« nepriznatog pod-sloja? Predavač ex-cathedra survao bi se u provalju bez dna.

Celina može da se iskaže kao obnavljanje polimorfnosti osećaja koju je Sad (Sad) opisivao kao monstruoznost: skup perverzija. Ali i ontološki: kao niz posebnih dogadaja sa toliko različitih svetova (Lajbnic) — a i toga, počev od ničeaanskog pojma pojedinosti individualnih nizova koje treba preći (Večni Povratak), kod Deleza se izražava rasprskavanjem principa identiteta u brojne posebnosti — izazivajući igru kombinovanja intezivnih i depresivnih sila — koje je Delez sam definisao kao »nomadske posebnosti« (suprotstavljajući ih nepokretnom subjektu svog identiteta), »pre-individualne posebnosti« grupisane u divergentne ili konvergentne nizove, a čije je funkcije (stvaralački krivi smisao smisla) i modalitete (razlika i ponavljanje) opisao. Drugim rečima, dogadaje kao uvek neizvestan smisao. Ali ono što nam Delez ovde govori pod plastirom kritike doktrinarnih pojmoveva vrši operaciju koja iskorenjuje dotad primenjivan tip obrazovanja jer zavisi od jedne sasvim drugačije sfere: od saradnje — sa čim? sa kim?

Smelo je od Deleze što je norme te nauke »lažnog« preneo u sferu »istinitog« i »stvarnog«. A ovde dolazimo do onoga što je nemoguće predavati: jer nije reč ni o tome da se predaje nekakva »estetika« (pogledajte zadivljujući esej o Marselu Prustu i znacijama). Pre bi bilo reči o »primenjenoj fiziologiji«. I zaista, to prenošenje nauke »lažnog« u sferu istinitog i stvarnog Delez ponovo izvodi prvom uspostavljenom humanističkom naukom: psihopatologijom koja ovde trpi odredeno preokretanje svojih vlastitih normi.

Predavati ono što je nemoguće predavati znači pre svega priznati da svaki pedagoški i naučni stav kao i svaki pokusaj lečenja (psihiatrija i psihanaliza) nisu manje strukture patosa nego što su načini umetničkog izražavanja. Umetnost je uvek bila doživljavana kao neugodan pogled na jedan sasvim drugačiji način delovanja ili oblik kontakta sa stvarnošću; a priznati da nauke sa svoje strane stvaraju prividnosti ne bi bilo moguće potvrditi kad se ne bi ispostavilo da je patos u svim oblasti-

ma prvi stvaralač, prvi proizvod i prvi potrošač.

U ovom odnosu je svaki proizvod dvosmislen — nema nezainteresovanog znanja — istovremeno i pomoći i simulatorski. Simulatorski u tom smislu da nikad ne postoje moguća koincidencija između »stvarnog« koje se proizvodi simulirajući samo sebe — prividenja patosa — i reprodukcije tog koji simulira — ako to nije reprodukcija njenih stvrdnutih ostataka. Ali to što, zauzvrat, čitava re-produkcija reaguje na tu prvu simulaciju, prividenje fantazmi, pokazuje da se, počev od te re-produkcije, uspostavlja »model« na način ujedno prisvajački, kazneni i izražajan.

Pomoći: jak uticaj na prepostavljeni model »stvarnog« i tumačenje tog uticaja. Svako tumačenje je intencija, ali svaka intencija uvek odgovara intenzitetu. Kao i umetnost i nauke su mašine za primenu intenziteta — prividenja patosa. Samo je fantazmatična sila nečega stvarna, a ne realnost neke stvari: a slika je stvarna samo ako odgovara toj sili. Čitava efikasnost zavisi od tog pravila igre: rezultat se dobija samo na temelju ranije izmišljene realnosti. Što znači da se svaki poduhvat sastoji samo od sredstava prinude.

Zar će se onda nauka u svom čudesnom naporu pokoravati samo prividenju? Svakako da! ali nije na njoj da to prizna. Zar će njeni proračuni i eksperimenti biti samo prividni? Da, ali ona to ne treba da zna! Njena prividenja predstavlja neophodnu ozbiljinost na koju ih osuđuje njen pretvaranje.

Proizlazi li iz toga da će se, nasuprot tom neophodnom općinjavanju nauke, odsad samo filozofija izdavati za naučnu fantastiku? Ako se glasom Žila Deleza ona usudi na sličnu drskost prema samoj sebi, to neсумњиво nije zato da bi samo sebi osigurala tu privilegiju.

In initio erat simulacrum — to je princip Deleزوvog programa: Patos-simulator kao jedini tvorac značenja, to jest slika onoga što će biti ili što nikad neće biti činjenica. Zastupnik nikad dovršenog čina, nikad ništa drugo do povratanja rezultat simulacije koja je prethodila njenom stvaranju — eho koji odzvanja u beskraj? — Šta je onda sa »ozbiljnošću«, »neophodnošću« — sa težinom koja privlači neku misao ili neki čin? Odgovor bi bio sledeći: od suštinske je važnosti igrati čak i uz opasnost da se podlegne životinskoj ozbiljnosti — bar uz prednosti koje ima životinju. »Nije uspavanost razuma ta koja stvara čudovišta, već pre budna i besana racionalnost.« (Anti-Edip, str. 133)

□□□
Sa francuskog:
Ana Radovanović